

Sygn. akt II CSK 254/06

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 listopada 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

w sprawie z powództwa "W." Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
przeciwko "P." Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością
o zapłatę,
i z powództwa wzajemnego "P." Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
przeciwko "W." Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 29 listopada 2006 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej (pozwanej wzajemnej)
od wyroku Sądu Apelacyjnego w P.
z dnia 11 stycznia 2006 r., sygn. akt [...],

**uchyla zaskarżony wyrok w części uwzględniającej apelację
pozwanego (pkt 1) oraz orzekającą o kosztach postępowania
apelacyjnego (pkt 3) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego "P." Spółki z o. o. na rzecz powoda „W.” Spółki z o. o. kwotę 167.834,71 zł z odsetkami i oddalił powództwo (główne) w pozostałym zakresie. Powództwo wzajemne oddalone zostało w całości. Powód dochodził od pozwanego (w powództwie głównym) należności obejmującej łącznie wynagrodzenie należne powodowi jako wykonawcy robót (za niewykonane roboty) i karę umowną, przewidzianą w umowie.

Pozwany był generalnym wykonawcą robót budowlanych powierzonych mu do wykonania w ramach umowy zawartej w dniu 29 września 2003 r. z Gminą K. Umowa ta obejmowała wybudowanie kanalizacji sanitarnej, grawitacyjno - tłocznej w Z. W dniu 10 listopada 2004 r. powód jako podwykonawca zawarł umowę z pozwanym generalnym wykonawcą, której przedmiotem było wykonanie przez powoda odcinka wspomnianej kanalizacji. Termin wykonania umowy ustalono na dzień 31 grudnia 2003 r., ustalono wysokość przysługującego podwykonawcy wynagrodzenia i określono reguły dochodzenia ewentualnych kar umownych. Pozwany nie wykonał porozumienia z dnia 8 grudnia 2003 r. dotyczącego zabezpieczenia i sposobu płatności należności na rzecz powoda (podwykonawcy). Powód zażądał ustanowienia gwarancji zapłaty na podstawie art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o gwarancji zapłaty za roboty budowlane (Dz. U nr 180, poz.1758; cyt. dalej jako „ustawa z 2003 r.”) za roboty już wykonane i określił termin ustanowienia gwarancji. Pozwany podjął starania w tym zakresie, ale do dnia 21 lutego 2004 r. (w terminie określonym w żądaniu udzielenia gwarancji) gwarancja nie została ustanowiona. Powód wyznaczył pozwanemu dodatkowy termin ustanowienia gwarancji, ale termin ten też nie został dotrzymany. Wcześniej powód odmówił podpisania aneksu do umowy o roboty budowlane, co - według pozwanego - uniemożliwiło ustanowienie odpowiedniej gwarancji bankowej. Wobec nieudzielenia gwarancji zapłaty w dodatkowym terminie powód na podstawie art. 5 ust. 2 ustawy z 2003 r. odstąpił od umowy o roboty budowlane i domagał się zapłaty wynagrodzenia za niewykonane roboty w związku z odstąpieniem od umowy oraz zapłaty kary umownej na podstawie § 7 pkt 5 umowy. Pozwany

odmówił zapłaty tych należności, uznał odstąpienie powoda od umowy za bezskuteczne, przy czym sam złożył powodowi oświadczenie o odstąpieniu umowy (5 marca 2004 r.).

Sąd Okręgowy szczegółowo przeanalizował czynności obu stron po złożeniu przez powoda żądania ustanowienia gwarancji zapłaty z dnia 16 lutego 2004 r. i doszedł do wniosku, że pozwany nie ustanowił w terminie takiej gwarancji i dlatego istniały podstawy do skorzystania przez powoda z prawa odstąpienia do umowy na podstawie art. 5 ust. 2 ustawy z 2003 r. Powód mógł zatem żądać od pozwanego wynagrodzenia za niewykonane roboty (art. 5 ust. 3 ustawy z 2003 r.) oraz kary umownej (§ 7 ust. 5 umowy). Obie te należności zostały zatem zasądzone od pozwanego.

W wyniku apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok w punkcie I. 1. 3. w ten sposób, że powództwo główne oddalił w całości i oddalił apelację w zakresie dotyczącym powództwa wzajemnego. Sąd ten uznał, że wyznaczone przez powoda terminy ustanowienia gwarancji (pierwotny i dodatkowy) nie mogą być uznane za odpowiednie w rozumieniu art. 5 ust. 1 i 2 ustawy z 2003 r. Ponadto powód sam uniemożliwił jednak pozwanemu wywiązanie się z obowiązku udzielenia gwarancji zapłaty, ponieważ naruszył obowiązek współdziałania wierzyciela z dłużnikiem, wynikający z art. 354 k.c., a mianowicie - odmówił podpisania aneksu do umowy o roboty budowlane, który zawierał jednak niezbędne postanowienia dla uzyskania gwarancji bankowej. W konsekwencji, w ocenie Sądu Apelacyjnego, oświadczenie powoda o odstąpieniu od umowy o roboty budowlane nie może być uznane za skuteczne w świetle art. 5 ust. 2 ustawy z 2003 r. i powód nie mógł nabyć roszczeń objętych żądaniem pozwu. Sąd Apelacyjny uznał także, że oświadczenie pozwanego o odstąpieniu od umowy (z dnia 5 marca 2004 r.) nie wywołało żadnych skutków prawnych.

W kasacji powoda powoływano się na naruszenie art. 382 k.p.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c., art. 5 ustawy z 2003 r. oraz art. 354 k.c. Wyrok został zaskarżony w części zmieniającej wyrok Sądu Okręgowego i oddalającego powództwo główne w całości. Skarżący domagał się uchylenia wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Apelacyjny może dokonywać własnych ustaleń faktycznych w postępowaniu apelacyjnym (art. 382 k.p.c.) i na tak dokonanych ustaleniach - dokonywać własnych ocen prawnych. Bezzasadne jest stanowisko skarżącego, że barierę prawną w zakresie dokonywanych takich ustaleń faktycznych stanowi jakoby wykazanie tego, że „sąd pierwszej instancji przekroczył wyznaczone w art. 233 § 2 k.p.c. granice swobodnej oceny dowodów” i dlatego za chybiony należy uznać zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c.

Sąd Apelacyjny przyjął, że powód faktycznie uniemożliwił pozwanemu wywiązanie się przez niego z obowiązku udzielenia zapłaty wynagrodzenia za roboty budowlane, naruszając tym samym obowiązek współdziałania wierzyciela przy wykonywaniu zobowiązania (art. 354 § 2 k.c.). Naruszenie to miało polegać na odmowie podpisania przez powoda aneksu do umowy o roboty budowlane, który zawierał postanowienia niezbędne do uzyskania gwarancji bankowej jako zabezpieczenia wierzytelności powoda. Stwierdzenie takie zakłada istnienie obowiązku współdziałania wierzyciela w omawianym zakresie, przy czym Sąd Apelacyjny bliżej nie uzasadnia źródła ani charakteru takiego obowiązku.

Należy w związku z tym zaznaczyć, że przepisy ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o gwarancji zapłaty za roboty budowlane nie dają wystarczającej podstawy do konstruowania omawianego obowiązku. Zgodnie z art. 4 ust. 1 tej ustawy, wykonawca robót budowlanych może w każdym czasie żądać od zamawiającego gwarancji zapłaty do wysokości ewentualnego roszczenia z tytułu wynagrodzenia, wynikającego z umowy oraz ze zleceń dodatkowych. Przepis ten stanowi jedynie potwierdzenie ogólnej reguły prawa cywilnego, zgodnie z którą wierzyciel zawsze może żądać od dłużnika zabezpieczenia własnej wierzytelności (por. art. 364 k.c.). Prawny sens żądania przez wykonawcę robót (wierzyciela) od zamawiającego odpowiedniego zabezpieczenia w rozumieniu przepisów omawianej ustawy polega na tym, że w razie nieuzyskania takiego zabezpieczenia w ogóle lub uzyskania zabezpieczenia niewystarczającego, żądający wierzyciel mógłby - przy powstaniu innych jeszcze przesłanek - wykonać uprawnienia przewidziane w art. 5 tej ustawy. Nie można zatem przyjmować, że w wyniku zgłoszonego zamawiającemu żądania ustanowienia „gwarancji zapłaty” zgodnie art. 4 ust. 1 ustawy pomiędzy wykonawcą robót i zamawiającym tworzy się jakiś obowiązek (zobowiązanie)

w postaci ustanowienia zabezpieczenia, co otwiera m.in. możliwość zastosowania przepisu art. 354 § 2 k.c. dla oceny zachowania się wykonawcy (wierzyciela). Należy także stwierdzić i to, że Sąd Apelacyjny nie wywodził wspomnianego obowiązku współdziałania wierzyciela (wykonawcy) z treści umowy o roboty budowlane.

W tej sytuacji za uzasadniony należałoby uznać zarzut kasacyjny naruszenia art. 354 § 2 k.c., ponieważ przepis ten nie mógł mieć zastosowania dla prawnej oceny zachowania się powoda(wykonawcy) odmawiającego podpisania aneksu do umowy.

Powód dochodził dwóch roszczeń, tj. wynagrodzenia za prace, których nie mógł wykonać w związku z odstąpieniem od umowy oraz zapłaty kary umownej określonej w § 7 ust. 5 umowy o roboty budowlane z dnia 10 listopada 2003 r. W paragrafie tym postanowiono, że „za odstąpienie od umowy z przyczyn leżących po stronie zamawiającego, zapłaci on wykonawcy karę w wysokości 10 % wartości przedmiotu umowy”.

Sąd Apelacyjny przyjął, że powód - żądając udzielenia gwarancji zapłaty od pozwanego - wyznaczył pozwanemu nieodpowiedni termin do udzielenia gwarancji w rozumieniu przepisów art. 5 ust. 1 i 2 ustawy z 2003 r. Ponadto powód uniemożliwił pozwanemu w ogóle wywiązanie się z obowiązku udzielenia gwarancji, ponieważ odmówił współdziałania w związku z odmową podpisania aneksu do umowy (art. 354 § 2 k.c.). W takiej sytuacji, zdaniem Sądu drugiej instancji, „żądanie udzielenia gwarancji, oparte o przepis art. 5 ustawy z 2003 r., nie mogło wywołać skutków prawnych, co oznacza, że bezskuteczne było także odstąpienie od umowy, uzasadnione nieudzieleniem takiej gwarancji” (s. 11 uzasadnienia wyroku). W rezultacie powód nie nabył w ogóle roszczenia wynikającego z art. 639 k.c. w zw. z art. 5 ust. 3 ustawy z 2003 r. i nie mógł dochodzić roszczenia o zapłatę kary umownej (§ 7 ust. 5 umowy).

Powód (wykonawca) żądał od pozwanego udzielenia gwarancji w celu zabezpieczenia zapłaty za wykonane już roboty i powoływał się na przepis art. 4 ust. 1 ustawy z 2003 r. Oznacza to, że zapoczątkował tym samym reżim prawny ustanawiania gwarancji zapłaty i skutki prawne jej nie ustanowienia, przewidziane w art. 5 ustawy. Ustanowiona na żądanie wykonawcy gwarancja zapłaty może

zabezpieczać „ewentualne roszczenia z tytułu wynagrodzenia „przysługujące wykonawcy (roszczenia istniejące lub przyszłe). W przepisach art. 5 ust. 1 i 2 ustawy przewidziano prawne konsekwencje braku ustanowienia gwarancji przez zamawiającego lub ustanowienie jej jako niewystarczającej w postaci powstania następujących uprawnień po stronie wykonawcy: 1) wstrzymanie się od wykonania robót i oddanie obiektu zamawiającemu; 2) odstąpienie od umowy z winy zamawiającego. Jednocześnie przewidziana została odpowiednia, czasowa sekwencja możliwości korzystania z tych uprawnień przez uprawnionego wykonawcę robót. W pierwszej kolejności możliwe byłoby wykonanie uprawnienia pierwszego, dopiero w dalszej - po spełnieniu przesłanek określonych w art. 5 ust. 2 ustawy - uprawnienia do odstąpienia od umowy. Sekwencja taka ma zapewnić pewne minimum ochrony prawnej dla zamawiającego, wobec którego zgłoszone zostało żądanie wykonawcy na podstawie art. 4 ust. 1 ustawy. Uprawnienia przewidziane w art. 5 ust. 1 i 2 ustawy nie wykluczają, oczywiście, kontraktowych uprawnień kształtujących wynikających z umowy o roboty budowlane.

Tymczasem w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku brak jest wyraźnych ustaleń co do tego, czy wykonawca (powód) skorzystał w ogóle z pierwszego z omawianych uprawnień, przewidzianych w art. 5 ust. 1 ustawy, czy od razu - bez wstrzymywania się z wykonaniem - po bezskutecznej procedurze ustanowienia gwarancji zapłaty - złożył oświadczenie o odstąpieniu od umowy na podstawie art. 5 ust. 2 ustawy. Jeżeli nie nastąpiło skuteczne skorzystanie z pierwszego uprawnienia, nie mogłoby dojść do skutecznego odstąpienia od umowy przez wykonawcę robót w świetle tego ostatniego przepisu i wykonawca pozostawałby w opóźnieniu w wykonaniu obiektu budowlanego. Ponadto gdyby wykonawca chciał wykonać skutecznie uprawnienie do odstąpienia od umowy na podstawie art. 5 ust. 2 ustawy, to należałoby określić wyraźnie to, za jakie roboty, których nie mógł wykonać z przyczyn dotyczących zamawiającego, dochodzi on wynagrodzenia od zamawiającego (art. 639 k.c.). Ciężar dowodu w tym zakresie obarcza wykonawcę (art. 6). W uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia brak jest także wyraźnych ustaleń w tej mierze.

Nie bez znaczenia z pewnością byłoby spostrzeżenie, czy przy określaniu odpowiedniego terminu w rozumieniu art. 5 ust.1 ustawy nie należałoby brać pod uwagę tego, że oba Sądy meriti ustaliły, iż pozwany po otrzymaniu żądania powoda

o ustanowienie gwarancji zapłaty (z dnia 21 lutego 2004 r.), „zapewnił powoda, że gwarancja zapłaty zostanie udzielona” (s. 3 uzasadnienia). Zapewnienia takie mogłoby in concreto oznaczać akceptację przez adresata żądania także terminu wskazanego przez żądającego, ponieważ dłużnik może być jednak zorientowany co do możliwego okresu uczynienia zadość żądaniu wierzyciela.

Należy też zwrócić uwagę na to, czy oświadczenia powoda zawierającego odstąpienie od umowy nie należałoby ostatecznie oceniać jako wykonanie odpowiedniego uprawnienia kształtującego wynikającego z umowy o roboty budowlane zawartej w dniu 10 listopada 2003 r., gdyby oświadczenie na podstawie art. 5 ust. 2 ustawy ostatecznie okazało się nieskuteczne. To samo odnosi się do woli zamawiającego (wyrażonej w piśmie z dnia 5 marca 2004 r.) zmierzającej do zakończenia stosunku umownego między stronami.

Z przedstawionych względów wypadnie podzielić zarzut naruszenia art. 5 ustawy z 2003 r., ale przy przyjęciu innej argumentacji prawnej niż wskazana w skardze kasacyjnej. W tej sytuacji należało wyrok Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części uchylić i przekazać sprawę Sądowi Apelacyjnemu w tym zakresie do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).